

Nauka a sztuka. Scjentyzm, sztuka a nauka i wiedza

Włodzimierz Trawiński

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych w Poznaniu, Wydział Architektury Wnętrz;
e-mail: wloдекtrawinski@gmail.com

Streszczenie: W artykule omówiono charakter poznania w sztuce wizualnej oraz zasygnalizowano zastosowanie wiedzy i nauki w akcie twórczym, kierunkach i nurtach sztuki. Autor posługuje się cytataми wybitnych myślicieli zajmujących się relacją nauki, sztuki i charakteru nierealnego. Podaje charakter zastosowanej wiedzy w sztuce i konkretne przykłady archetypowych zabiegów i zasad, ujętych w Kompozycji.

Słowa kluczowe: nauka i sztuka, scjentyzm, kompozycja, zastosowanie wiedzy i nauki w sztuce i wobec aktu twórczego

---

Science and art. Scientism, art versus science and knowledge

Włodzimierz Trawiński

Adam Mickiewicz University in Poznań, Faculty of Political Science and Journalism
University of Social Sciences and Humanities in Poznań, Faculty of Interior Design;
e-mail: wloдекtrawinski@gmail.com

Summary: The text, shows the nature of cognition in visual art, and signals the application of knowledge and science in the creative act, directions and currents of art. The author uses quotes from eminent thinkers dealing with the relationship between science, art and the unreal character. It presents the nature of the applied knowledge in art and specific examples of archetypal procedures and principles included in the Composition.

Key words: science and art, scientism, Composition, application of knowledge and science in art and to the creative act

1. Scjentyzm, sztuka a nauka i wiedza

Scjentyzm to zespół poglądów filozoficznych głoszących, że prawdziwą i w pełni uzasadnioną wiedzę o rzeczywistości dostarczają jedynie nauki przyrodnicze. Rozwinął się w drugiej połowie XIX wieku z empiryzmu i pozytywizmu [1]. Istnieje odwieczna zależność między naukowością i sztuką, tak samo jak pomiędzy sztuką i naturą, na styku których istnieje zjawisko i problem naśladownictwa.

Rodzi się pytanie, ile jest naukowości w stosunku do sztuki – do aktu twórczego, do kierunków, nurtów, epok. A dalej, jak się ma naukowość w stosunku do archetypów psychiki: wiedzy, emocji intuicji i spostrzegania oraz do formalnych założeń, artystycznych rozwiązań.

Artyści jako pierwsi odkrywają i stawiają podstawowe pytania o świecie. Dopiero później niektóre z problemów odnoszących się do zbiorowości, ludzkości czy losów indywidualnych są stawiane i rozwiązywane przez naukę. Pytanie o relacje pomiędzy sztuką i naturą a nauką jawi się jako jedno z podstawowych, dotyczących kultury i cywilizacji. Odpowiedzi można znaleźć u niektórych wielkich myślicieli, teoretyków i artystów. Rodzi się też pytanie o sens życia i prawdę o świecie.

„Jedynym lekarzem może być na przyszłość albo nauka, albo nikt”, Stanisław Lem [1921-2006], [2].

„Nauka objaśnia świat, ale pogodzić go może tylko sztuka”, Stanisław Lem [1921-2006], [3].

„Sztuka jest kłamstwem, które nam pozwala zbliżyć się do prawdy, przynajmniej do tej prawdy, która jest dla nas rozpoznawalna”, Pablo Picasso [1881-1973], [4].

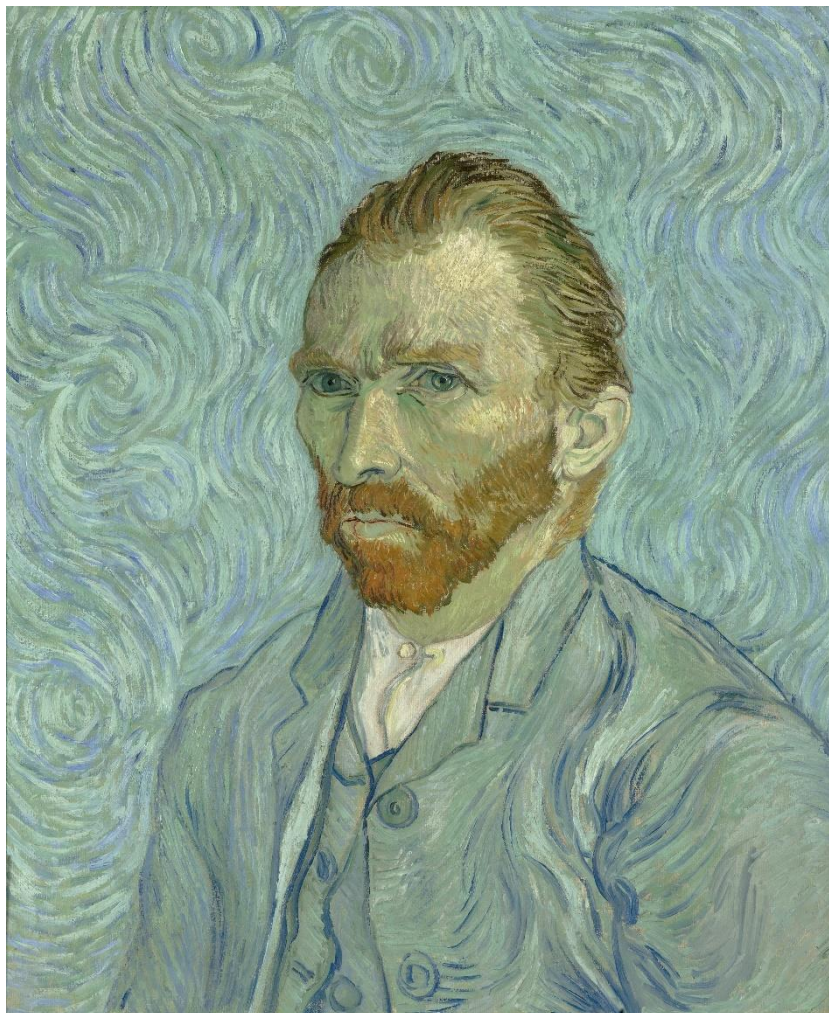
„Sztuka nie formuje uniwersalnych prawd i twierdzeń o rzeczywistości ... Sztuka tworzy indywidualne i niepowtarzalne wypowiedzi i jest poznaniem w szerszym znaczeniu tego słowa”, Leszek Brogowski (współczesny teoretyk sztuki), [5].

Nie sposób podać wszystkich zastosowań nauki w sztuce. Możemy zacząć od określenia relacji między nauką a wiedzą. Według Carla Gustawa Junga tworzenie sztuki polega nie tylko na emocjach i ekspresji, ale na oddziaływaniu na emocje w sprzężeniu zwrotnym wiedzy (myślenia), spostrzegania i intuicji.

W tym ujęciu specjalistyczną wiedzą „naukową” posługują się wszyscy tworzący sztukę, nawet ci uważani za czysto irracjonalnych, tacy jak Vincent van Gogh czy Nikifor, lub tworzący w nurcie abstrakcji biologicznej.

Wiedza w sztuce i w jej tworzeniu to zastosowanie przeciwstawnych: podobnego z kontrastowym, różnicowanie: planów w malarstwie, mas, kierunków itd. oraz stosowanie zasad kompozycyjnych – równoważenia (akcentów), dodawania, kontrapostu, a także złotego podziału. Malarstwo to między innymi harmonijny dobór kolorów według kontrastu kolorystycznego, barw pokrewnych lub tonacji, to na przykład osobliwy rozkład światła do cienia w przedstawieniach, gdzie głównym

bohaterem plastycznym jest światłocień – postać perspektywy barwy. To również zaprzeczenia naturze w indywidualnej wypowiedzi. Takie zabiegi to postać szeroko pojętej Kompozycji (rys. 1-8).

Rys. 1. Zastosowanie wiedzy w malarstwie. Świetliste tło i pierwszy plan wydobyty przez zastosowanie kolorów złamanych. Kontrasty kolorystyczne i zapis ruchu w iluzji jako drgania i „dywizjonistyczne” plamki koloru (Vincent van Gogh, „ Autoportret”, olej, 65x54 cm, 1889 r., Muzeum d’Orsay, Paryż [źródło: Google Art Project, Wikipedia])

Fig. 1. Application of knowledge in painting. Luminous background and foreground brought out by the use of off-color. Color contrasts and the record of movement in the illusion as vibrations and "divisionistic" spots of color (Vincent van Gogh, "Self-portrait", oil, 65x54 cm, 1889, Museum d’Orsay, Paris [source: Google Art Project, Wikipedia])

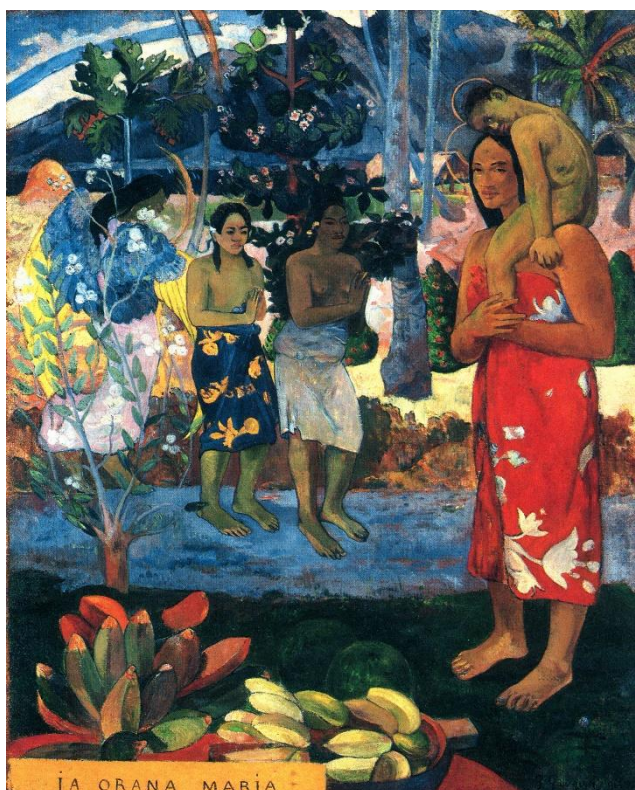
Rys. 2. Zastosowanie złotego podziału w malarstwie jako antycznej greckiej idei jedności przeciwieństw, czyli współistnienia podobnego z kontrastowym. Równoważenie akcentów – góra i dół i kontrapost (Hieronymus Bosch, „Statek głupców”, olej, 58x33 cm, 1494-1510 cm, Luwr [źródło: wg https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hieronimus_Bosch_-_The_Ship_of_Fools_-_WGA2553.jpg, Wikimedia Commons])

Fig. 2. The use of the golden ratio in painting as the ancient Greek idea of the unity of opposites, i.e. the coexistence of similar and contrasting. Balance of accents - up and down and counterfeit (Hieronymus Bosch, "The Ship of Fools", oil, 58x33 cm, 1494-1510 cm, Louvre [source: after https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hieronimus_Bosch_-_The_Ship_of_Fools_-_WGA2553.jpg, Wikimedia Commons])

Rys. 3. Plany w malarstwie renesansowym dla świetlistego i jasnego tła wyrażającego harmonię świata, według praw działających w naturze (Giorgione, „Trzej filozofowie”, olej, 125,5x140,2 cm, 1508-1509 r., Kunsthistorischen Museum, Wiedeń [źródło: Wikipedia])

Fig. 3. Plans in Renaissance painting for a luminous and bright background expressing the harmony of the world, according to the laws operating in nature (Giorgione, "Three Philosophers", oil, 125.5x140.2 cm, 1508-1509, Kunsthistorischen Museum, Vienna [source: Wikipedia])

Rys. 4. Harmonia kolorów (barw) oparta na kontraście kolorystycznym (Paul Gauguin, „Padający deszcz Marii”, olej, 113,7x87,6 cm, 1891 r. Mertopolitan Museum, Nowy Jork [źródło: The Yorck Project 2002, Wikipedia])

Fig. 4. Color harmony (hues) based on color contrast (Paul Gauguin, "Falling Mary's Rain", oil, 113.7x87.6 cm, 1891. Mertopolitan Museum, New York, [source: The Yorck Project 2002, Wikipedia])

Rys. 5. Harmonia kolorów (barw) oparta na barwach pokrewnych: z czerwieni – koloru podstawowego namieszano pozostałe, dodając biele i czernie jako barwy achromatyczne (Rembrandt van Rijn, „Jakub błogosławi dzieci Józefa”, olej, 173x209 cm, 1656 r., Rijksmuseum, Amsterdam [źródło: Wikimedia Commons])

Fig. 5. Harmony of colors (colors) based on related colors: from the red – the primary color, the others were mixed up by white and blacks as achromatic colors (Rembrandt van Rijn, "Jacob Blesses Joseph's Children", oil, 173x209 cm, 1656, Rijksmuseum, Amsterdam [source: Wikimedia Commons])

Rys. 6. Harmonia kolorów (barw) oparta na tonacji szarości (Albert Marquet, „Bez tytułu”, olej [źródło: foto Tutt' Art@ (86), Wikimedia Commons])

Fig. 6. Harmony of colors (hues) based on the shade of gray (Albert Marquet, "Untitled", oil [source: foto Tutt' Art @ (86), Wikimedia Commons])

Rys. 7. Barokowy rozkład światłocienia w malarstwie. Stosunek powierzchni występowania światła do cienia wynosi 1/9 (Rembrandt van Rijn, „Medytujący filozof”, olej, 1632 r. [źródło: Wikipedia])

Fig. 7. Baroque distribution of chiaroscuro in painting. The light / shadow area ratio is 1/9 (Rembrandt van Rijn, "Meditating philosopher", oil, 1632 [source: Wikipedia])

Rys. 8. Surrealistyczne zaprzeczenia przestrzenności dla różnych iluzji przestrzeni połączonych w jedno przedstawienie (Paul Klee, „Czerwony balon”, olej, 31,7x31,1 cm, 1922 r., Solomon R. Guggenheim Museum [źródło: Wikipedia])

Fig. 8. Surreal denials of spatiality for various illusions of space, combined into one representation (Paul Klee, "Red balloon", oil, 31.7 x 31.1 cm, 1922, Solomon R. Guggenheim Museum [source: Wikipedia])

Sztuka w swoim wyrazie związana z emocjami, intuicją, postrzeganiem, „naukową” indywidualną wiedzą, odnosi się do filozofii estetyki i do estetyki – nauki o wartościach estetycznych – pięknie, wzniosłości i harmonii, a zarazem do całościowo pojmowanej kultury.

Bibliografia

- [1] Wikipedia, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Scjentyzm>; 21.06.2022,
- [2] Lem Stanisław, "Lem S. Mrozek S.", Listy 1956-1978", Google
- [3] Lem Stanisław, "Bajki robotów", Google
- [4] „Granice współczesności. Rok 1923”, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa, 1989 r.
- [5] Brogowski Leszek, „Sztuka i człowiek. Sztuka i poznanie”, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, 1990 r.

Reprodukcje

- Rys. 1. Wf, Vincent van Gogh, "Self-portrait", oil, 65x54 cm, 1889, Museum d'Orsay, Paris, [source: Google Art Project, Wikipedia], 20.01.2022, 15:13, https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Vincent_van_Gogh_-_Self-Portrait_-_Google_Art_Project.jpg
- Rys. 2. WC, Hieronim Bosch, Statek głupców, 14.01.2022, 22:05, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hieronimus_Bosch_-_The_Ship_of_Fools_-_WGA2553.jpg
- Rys. 3. W, Giorgione, „Trzej filozofowie”, olej 1508-1509, 125,5x140,2cm, Kunsthistorischen Museum, Wiedeń 20.01.2022, 16:05, https://en.wikipedia.org/wiki/Giorgione#/media/File:Giorgione_029b.jpg
- Rys. 4. Wd, Paul Gauguin La orana Maria, 22.02.2020, 23:30, https://de.wikipedia.org/wiki/Da-tei:Paul_Gauguin_071.jpg
- Rys. 5. WC/ category:Rembrandt, 04.05.2020, 20:30, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rembrandt_-_Jacob_Blessing_the_Children_of_Joseph_-_WGA19117.jpg
- Rys. 6. WC, Albert Marquet, 23.02.2020, 9:35, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albert_Marquet_Tutt%27Art@_\(86\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albert_Marquet_Tutt%27Art@_(86).jpg)
- Rys. 7. Wen, Rembrandt Medytujący filozof, 25.02.2020, 19:58, https://en.wikipedia.org/wiki/File:Rembrandt_-_The_Philosopher_in_Meditation.jpg
- Rys. 8. Wen, Paul Klee Czewony balon, 21.2020, 23:17, https://en.wikipedia.org/wiki/File:Paul_Klee_1922_Red_Balloon_oil_on_chalkprimed_gauze_mounted_on_board_31.7_x_31.1_cm_Solomon_R._Guggenheim_Museum.jpg

© 2020 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).